

# KLICI IN KAPLJE

**P**red dvajsetimi (ali več) leti smo se klicali s hriba na hrib. Tistih na drugih hribih niti dobro poznali nismo, saj se tudi nikoli nismo videli. Nismo vedeli, kakšne obraze imajo, kaj počnejo zjutraj in zvečer, kaj jejo in kaj pijejo, nismo vedeli, kakšno pokrajino imajo pred očmi, ko gledajo sončni zahod. Nismo vedeli, kako ljubijo in sovražijo, kakšne hude in katere dobre sanje prihajajo k njim v nočni uri. Bili smo **osamelci** in malo smo vedeli drug o drugem. Vedeli pa smo o tistih z drugih hribov, da imajo pokončno hojo in da človeku gledajo naravnost v oči, ne tako potuhnjeno, kot so gledali zasledovalci in ne tako vsiljivo, kot so gledali v oči zasliševalci, kadar so imeli za to priložnost; pač pa samoumevno, samoumevno prijazno in samoumevno pogumno. Ker smo se klicali, smo poznali tudi njihove glasove. To niso bili kriki in ne šepetanja. Tiste smo zapisovali v literaturo, v nočni uri, ob vztrajni umetnosti. Bili so klici samozavestnega vztrajanja, tudi klici jeze tja dol v samozadovoljno, megleno dolino. Predvsem pa klici s hriba na hrib. O tem, da smo še tukaj. Jaz sem prišel takrat, ko so mnogi že ohripeli in obnemogli. Takrat je prišel tak jasen klic od idrijskega konca. Tudi tam so bili neki novi klicavci.

\*\*\*

Pred dvajsetimi leti sem spoznal nekega avstrijskega pisatelja in se pozneje z njim občasno družil. Takrat sem živel v Mariboru, on pa onkraj meje, blizu Leibniza. Veliko sva govorila o literaturi, pa tudi o politiki, na precej anarhističen način, pogosto sva se gledala skozi vinske hlape. On je obžaloval usodo neke avstrijsko nemško govoreče družine, ki je ostala onkraj meje, se pravi na

slovenski strani. In tisti otroci nikoli ne bodo govorili nemško...

Nisem razumel, v čem je za pisatelja tu problem... njegov temeljni instrument je vendar jezik... katerikoli... Pozneje sem razumel. Bilo je v Zürichu, v neki majhni knjigarni sem po naključju vzel s police knjigo svojega avstrijskega prijatelja. Natisnjena je bila v Hamburgu. On živi nekje na štajerski vinski cesti, knjigo mu tiskajo v Hamburgu, jaz jo najdem v majhni knjigarni v Zürichu. Cel kontinent. Zdaj sem razumel, kaj je hotel reči. S slovenščino sem tako rekoč odrezan od tega kontinenta.

Toda jaz sem takrat lahko klical samo v slovenščini. Na drugi hrib in noter vase. Slovenščina in slovenstvo sta bila kozmos, ki ga je bilo treba iztrgati iz pogube in poklicati k ustvarjalnosti. Zato je bilo to potovanje v notranjost. Bilo je dejanje iz individualizma in za individualizem. Navsezadnje... Cankar na Dunaju, na začetku stoletja natančno razume, za kaj gre. S slovenstvom ni od ničesar odrezan.

Letos sem avstrijskega pisatelja spet srečal. Zdaj misli čisto drugače. Zdaj mu je žal, zakaj ga, živečega ob meji, niso naučili slovenščine. Ljudi z obeh strani meje obeh jezikov. Multikulturalnost. Pred menoj pa je pred dvajsetimi leti stalo vprašanje, kako pisati in govoriti v slovenščini samoumevno, svobodno, živeti z domom in svetom.

Ko naenkrat z lahkoto odstranjujemo jezikovne bariere, ko smemo obstati pri možnosti, da z literaturo preko svojega jezika v svojem jeziku potujemo v notranjost jezikov-

nega in človeškega kontinenta in po njegovih geografskih prostranstvih. Ko naši svetovi preko prevodov niso več terre incognite tudi v tako imenovanih velikih jezikih.

Ob koncu stoletja se vračamo na njegov začetek.

\*\*\*

Po dvajsetih letih nič več v Beograd, kamor takrat kot urednik študentskega lista. Pač pa na Dunaj. Na Dunaj te dni četrtič v tem letu... lani kar desetkrat... po raznih pisateljskih in založniških in privatnih opravkih... Zasuk življenja...obstal na sredi...nikoli ne bom scela tu, nikoli ne bom mogel nazaj, ker tam, kjer je bila Jugoslavija, in Slovenija v njej, ne bo ničesar več ali pa bo nekaj povsem drugega, vsekakor malo ali nič od tistega, kar je zaznamovalo moje življenje... Pred dvajsetimi leti in ves čas.

To dejstvo obžalujem... vendar pa, če je konec stoletja vrnitev k tistemu, kar je bil njegov začetek, individualizem... Cankar na Dunaju, potem ima to svoj smisel.

\*\*\*

Dvajset let pozneje je veliko luči, a so tudi nočne more. Nočno moro socialnih blodnjav, nacionalizmov in moralne zmešnjave v Vzhodni Evropi dodatno otežuje nejasna pozicija pisateljev in intelektualcev. Dokler smo imeli na eni strani represivni sistem, na drugi pa disidente, je bila stvar videti jasna. Toda kaj zdaj, ko so na čelu nacionalističnih in populističnih gibanj marsikje včerajšnji disidenti, ko kličejo k orožju včerajšnji pacifisti in ko nacionalna gibanja vodijo včerajšnji internacionalisti? V Zahodni Evropi bi se lahko malo manj čudili. Vse to poznajo že iz predvojne izkušnje, znano je tudi iz leta osemindeset. Res je, nacionalizmi današnje Vzhodne Evrope so pogosto zvezani z neznosnim populizmom,

oguljenimi slogani za pragmatično politično rabo, toda ali niso bila populizem tudi levičarska gibanja? Na tej ravni se ne da rešiti ničesar. S populistično, levičarsko kritiko populizma. Kritiko bo treba zastaviti drugače. Od znotraj. Iz doumljenega smisla kulturnih, političnih in ustvarjalnih procesov. Z nonšalantnimi gestami zahodnih levičarjev in njihovih domačih oponašavcev ne bo opravljeno nič, čisto nič.

\*\*\*

V času, ko so dolble **kaplje**, nam je postalo nekaj jasno. Tisto, kar z velikim zanimanjem odkriva danes moj avstrijski kolega. Tisto, kar čvekajo od vzhoda do zahoda kulturniški birokrati s svojim novim neokolumbovskim odkritjem o multikulturalnosti. Ah, **multikulti**. Nam pa je že zdavnaj postalo jasno vsaj to, kakšna je razlika med internacionalizmom in kozmopolitizmom. Internacionalist je brez domovine in jezika. Za poenotenje uporablja vsa, tudi nasilna sredstva, tudi danes levičarsko demagogijo. Kozmopolit ima domovino. Kozmopolit ima kozmos svojega jezika, kozmos svoje ustvarjalnosti. Kozmopolit skuša osvojiti čim globljo vednost o drugih, jezikih, ustvarjalnostih. Kozmopolit je radovedni soustvarjalec različnosti, tenki prisluškovalec svojega in tujega glasu. Internacionalist je brezbrizni zanikovalec, gluhi poslušalec, sistematič glajhšaltunge.

\*\*\*

Letos pomladi mi je Gyorgy Konrad v Budimpešti pred publiko postavil vprašanje: kako si predstavljam jutrišnjo Evropo v dveh ekstremih, kakšna je, na kratko, moja pozitivna in kakšna negativna utopija? Ne spomnim se natančno, kaj sem odgovoril. Vsekakor nekaj o bodečih žicah na mejah... kako jih bodo na Madžarskem znova izdelovali in kako bodo Čehi strokovnjaki za nova minska polja med narodi in državami... Kako se bodo zunanji ministri menili o naših

zadnjih knjigah, ne pa o interesnih sferah... Dva dni zatem smo imeli spet pogovor pred publiko v Szegedu, na srbski meji. Tam je vstal visok, sivolas moški, madžarski emigrant iz Sombora. Njegova udrta lica so bila obraščena z razmršeno sivo brado. Rekel je, da je bral moj tekst, v katerem pišem, kako je Cankar dobil teden dni zapora. Obtožen je bil, ker je v javnem govoru rušil Monahrijo. Rekel sem, da me veseli, ker je eden od klicev zašel tudi na vojvodinske ravnice. Rekel je, da je tudi njega veselilo to brati, vendar pa je bral moj tekst v zaporu. Rekel sem, da me to manj veseli. Rekel je, da je dobil tri leta zapora zato, ker je imel doma knjižno zbirko z začetka stoletja **Avstroogrska monarhija v besedi in sliki**. Obtožen je bil poskusa restavracije monarhije.

In mislil sem, da mi dva dni prej v Budimpešti pravzaprav ne bi bilo treba prav nič duhovičiti. Dovolj bi bilo reči, naj se v jutrišnji Evropi nikjer ne zgodi nič takega. Profesor iz Sombora, ki je iz Srbije emigriral na Madžarsko, bi bil s tem čisto zadovoljen.

Toda... ali sem s tem jaz lahko zadovoljen? Mi vsi.

Pred dvajsetimi leti, ko smo klicali s hriba na hrib, bi bili povsem pomirjeni, ko bi vedeli, da se bo ob koncu stoletja vrnil vsaj njegov začetek. Zdaj vemo, da se niti to ne bo zgodilo. Nemara bomo sredi vsesplošnega novega barbarstva spet osamelci, vsak na svojem hribu. Bolj kot kadarkoli poprej.